

Néhány éve interjút készítettem Gábor Gézával, aki *A kékszakállú herceg vára* szegedi bemutatóján lépett föl.

– A darab címszerepét éneкли... – kezdtem volna, de ő kajánul közbevágott: – Nem én vagyok a címszereplő, hanem a vár.

Megvallom, ezt akkor kötözködésnek éreztem. Mostanra azonban be kell látnom, sok igazság van benne. Hasonlóan vélekedett nemrég egy találkozóon Kocsis Zoltán, a nagyszerű Bartók-karmester és zongoraművész is: úgy fogalmazott, hogy egyszer végre már azt szeretné látni a színpadon, hogy valaki megrendezi a *várat*.

Siessünk leszögezni, hogy a vár nem azonos a díszlettel! Ha volna ilyen megfelelés, akkor például nem lehetne a darabot oly sikeresen előadni koncertszerűen. Márpedig alig van az operadalomban másik alkotás, amelyet olyan sokszor és olyan gyakran adtak volna elő díszletek és jelmezek nélkül.

Másfelől túlzónak tartom Kocsis Zoltán véleményét. Igaza van, hogy a legtöbb rendezés elhanyagolja a várat és inkább a két szereplő viszonyának realiztikus vagy szimbolikus kibontására koncentrálnak. Elsősorban azért, mert ez áll közel a hagyományos operai ábrázoláshoz.

Például ezt valósította meg magas szinten Alföldi Róbert 2005-ös miskolci rendezése. Izgalmassá tette a dolgot, hogy két

választott szereplője, Polgár László és Wiedemann Bernadett között a korkülönbség jó huszonöt év volt, s az idősebb férfi és az ifjú asszony párosa meghatározta a viszonyrendszert. Alföldi érintések és eltaszítások széles skálájával festette meg a szerelem hullámzását. Asztal állt a színpad elején két székkal, Judit bőrdöngyvel érkezett, melyekből abroszt, evőeszközt pakolt ki, ő valóban szabályos házasságot akart elkezdeni. Nagyjából ki is lehet számítani, mi történik majd az asztalterítéssel, a tányérokkal meg az eszcájggal. Ami egy zajos, konfliktusos házasság alatt szokott velük történni. A darab vége is hangsúlyosan köznap. Az utolsó ajtó mögött a régi asszonyok várják Juditot egy ugyanolyan asztalnál, megterítenek neki, és együtt kanalazzák a levest.

Megismétlem, a vár nem egyenlő a díszletekkel, ám egy rendező *Kékszakállú*-felfogását leginkább az ajtók megjelenítése jellemzi. Pontosabban az ajtók fölfogása. Alföldinél a fegyveresház golyó lyuggatta fal jelképezi, a kínzókamrát pedig szögesdrót kerítés. Nem a férfilelek zugaiban járunk, sokkal inkább a XX. század szenvedéseire emlékezünk. Legföljebb azt mondhatjuk: az jelenik meg, ahogy ez a férfi lelkében tükröződik.

Persze kérdés, hogy a vár egyenlő-e a Kékszakállú lelkével? Úgy vélem, ez a felfogás kissé leegyszerűsítő.

Kékszakállúk, Márok Tamás Juditok, váarak

Az operai folklór azon nyomban *Jégszakállúnak* nevezte el Kesselyák Gergely előadását (Miskolc, 2002). Horgas Péter hatalmas jégvárat tervezett, jégfákkal. A szimbolika végtelenül egyszerű: a Kékszakállú jégvára, jeges magánya Judit megjelenésével elolvad, összeomlik. S ez hozza a véget is: az asszony egyszerűen elmerül a könnyek tavába és belefutad. Persze akadt néhány probléma a fölfogással. A Kékszakállú a nézőtér felől érkezett bohócgúnyában, cylinderben. Ezt levette és alatta egyszerű fekete ruhája volt, amely éles ellentétben állt a jégvár fehérjével. Arra Judit világos szőrmetakarója rímelt, Judit viszont a várban jelent meg, Így aztán sokkal logikusabbnak tűnt Judit várának fölfogni az alkotmányt. Ráadásul a legvégén a Kékszakállút éneklő Gábor is holtan esett össze. Nála a halál okát nem lehetett megállapítani. Mindenesetre ez a produkció egyértelműen azt mondta: egymás kiismerése, titkaink teljes föltárása mindkét félre nézve halálos veszedelem.

Ez az egyetlen, szuggesztív ötlet persze egy csomó dolgot nem tett lehetővé. Például lehetetlen volt az egyes ajtók-termek eltérő hangulatának megjelenítése. Ne feledjük, hogy egyes ajtók mögött szoba rejlik (fegyveresház, kínzókamra, kincsház), mások mögött szabad tér (kert, könnyek tava) míg az ötödik és a hetedik ajtó mögötti világ nincs pontosabban értelmezve (a Kékszakállú birodalma, a hely, ahol a régi asszonyok vannak.) Judit sötétnek és nyirkosnak látja a várat, ahová megérkezett, és egyszerűen ki akar szellőztetni. Azt mondja: „Szél bejérjon, nap besüssön!” Nem árt egyébként végigbogarászni a szöveget. A két szereplő többször is kimondja egymás nevét és a várét. A „herceg” szó azonban nem hangzik el, arra csak a cím utal.

Persze ez akár veszélyes vizekre is vezethet bennünket. Egy másik, 2004-es miskolci *Kékszakállú*-ban a szlovák Martin Bednarik úgy vélte, ha nincs kimondva a herceg, akkor lehet akár autószerelő is. A díszletet egy autóröncs alkotta, az egyes ajtók kinyitását egy-egy gyertyával akarta jelképezni. Ezt akár el is fogadhattuk volna, hisz a szerzők szándéka is az volt, hogy az ötödik ajtóig egyre világosabb lesz, ám ez nem valósult meg, mindvégig félhomályban játszódtott a darab. Az egyes ajtók rejtékét a hátsó falon próbálták fölidézni – kevés sikerrel. Az énekesek megfeleltek volna a szerepekre, de a színpadra állítás agyoncsapta a hatást. Ugye világos, miről felejtkezett el a rendező: a várról. A címszereplőről.

Valló Péter is összehozott egy *Kékszakállút* a Szegedi Szabadtéri Játékokon 2001-ben. Sajnos inkább megijedt a Dóm tér hatalmas színpadától, semmint használta volna. Egy fantomzenekart telepített föl, miközben az igazi orkeszter lent, az árokban muzsikált. Kísérletet sem tett az ajtók megjelenítésére, vagy legalább jelzésére, valami revüszzerű fényvillogással próbálkozott csak. A színpad közepén kanapé állt kis dohányzóasztallal, rajta egy fölnyitott borosüveg volt, két pohárral. A férfi kék szakáll helyett kék nyakkendőt hordott sötét öltönyéhez, Judit mályvaszín koktéluhájához körömcipőt húzott. Mintha a párociska egy *garden party*-ról lépett volna meg, a pasi előre bekészítette a piát (egy pohárral ivott is már belőle bátorítóként), biztos volt benne, hogy a buliról eljön vele a nő – de legalábbis *egy nő*.

Ebben az ajtótlan, kínzókamrátlan, kertetlen, könnyektavátlan kietlenségben azonban föltűnt néhány dolog. A művet nehezen lehetett élvezni, de pontosabban lehetett elemezni. Például föltűnt, hogy Kékszakállú mindig türelmetlenül megkérdezi: „Mit látsz, Judit?” Nagyon is jól tudja, mi van az ajtók mögött, de most az asszony szemével akarja látni birodalmát, saját magát. Kovalik Balázs nagyon pontosan mondja, hogy az első öt ajtónak hengegés-jellege van, a férfi föl akar vágni a nő előtt. Az első két ajtót, a kínzókamra és a fegyveresház kinyitását az asszony könyörögte ki, a következő harmat a férfi kéri. Az ötödik ajtónál egyedülként *ő* mondja el, mit látunk. Judit csak annyit tud kinyögni: „Szép és nagy a te országod.” Ezután Judit már nem számít arra, hogy megkaphatja a férfit, csak a dolog végére akar járni. Eddig a férfira volt kíváncsi, most már a titok izgatja.

Bartók *Kékszakállúja* arról a közkeletű tévedésről is szól, hogy egy párkapcsolat beszélgetés által megjavítható, s hogy egymás megismerése elmélyíti a szerelmet, megerősíti a viszonyt. Különösen a nők hajlamosak a föltétlen őszinteséget a másik szerelmének zálogaként értékelni.

Osztom Kovalik értelmezését, aki híres, operaházi *Kékszakállúja* kapcsán azt mondja: „Olyan a darab, mintha egy ember két belső hangja találkozna, mintha egyetlen emberen belül játszódna le minden. Judit az egyik, a Kékszakállú a másik, és a találkozás bennem éppúgy lejátszódhat, mint bárkiben.”

Valahogyan így képzelhetjük el a várat. A vár az a tér, ahol ez a párbeszéd lezajlik. A vár – a Kékszakállúnak azok a titkai, amelyeket el akar zárni – ám vágyik megmutatásukra is. Ahol Judit retteg, de mégis be akar nézni minden zugba. A vár talán a közös illúzió, a szerelem létezetősége, a kapcsolat éhetősége.

Nem nagy ez a lehetőség. Ne feledjük, hogy a szerelmesek jószereivel még meg se érkeztek, Judit *máris* a titkok után kezd kutatni. Nem azért jött, mert vágyik a férfira? Hosszan sorolják, mit hagyott ott, meleg családot, szerető vőlegényt, gazdagságot. A kékszakállú pedig már a második ajtó után elszólja magát, még ha Judit nem is veszi észre: „Judit ne félj, most már mindegy.” Az előző három asszonnal minden bizonnyal ugyanígy zajlott le a dolog, s a férfi már tudja, mi lesz a vége.

Fontos még a vér problematikája. A vért Judit látja csak mindenhol, mert azt akarja látni. Mert a gyilkosságok legendája jár a fejében. De az utolsó ajtó mögött sokkal szörnyűbb család várja: a régi asszonyok *élnék*. Benne élnek a férfi lelkében. Szörnyű, és *szörnyen női* család ez, hisz a legtöbb nő úgy képzeleli, egyedül ő jelenti a férfi számára az univerzumot. Ám nem kisebb a férfi családása sem, és *ez iszonyúan férfiu*: neki azzal az illúziójával kell leszámolnia végképp, hogy egyetlen nőben megtalálja a teljességet.

Hatalmas, és titkokkal teli ez a vár, számtalan homályos lépcsőháza, sötét folyosója, titkos alagútja van. Bartók *Kékszakállúja* az értelmezések olyan tágas terét biztosítja, ami záloga továbbélésének, s annak, hogy érdeklődésünk az újabb és újabb változatok iránt lankadatlan marad.